

ВІДГУК

**на кандидатську дисертацію Мізіної Софії Костянтинівни
«Трубізька водогосподарська ландшафтно-технічна система»,
представлену до захисту у разову спеціалізовану вчену раду
у Вінницькому державному педагогічному університеті
імені Михайла Коцюбинського,
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 103 Науки про Землю,
галузь знань 10 Природничі науки.**

Дисертаційна робота Мізіної С.К. присвячена дослідженню процесу формування і сучасного стану Трубізької водогосподарської ландшафтно-технічної системи, особливостей її функціонування та шляхів реконструкції.

Україна належить до держав, де меліоровані землі відігравали і відіграватимуть важливу роль у забезпеченні країни продовольством. Сучасне меліоративне будівництво тісно пов'язане з безліччю технічних, природних, економічних і соціальних чинників. Воно не тільки покращує умови організації сільськогосподарського виробництва, а й сприяє підвищенню соціального рівня населення.

Ефективність проведення меліоративних заходів залежить від технічного стану наявних зрошувальних та осушувальних мереж.

Проблемам сучасного функціонування зрошувальних систем та ефективному використанню зрошуваних земель присвячено роботи багатьох науковців. Однак спектр проблемних питань досить широкий і потребує додаткових наукових обґрунтувань, зокрема й на регіональному рівні.

Побудова Трубізької водогосподарської ландшафтно-технічної системи зумовила розвиток антропогенних мікроосередкових процесів, що призвело до трансформації ландшафтних комплексів, а неналежний нагляд за її функціонуванням відповідно спричинило прояви негативних мікроосередкових процесів та розширення їх меж до регіонального масштабу, що є передумовою екологічної кризи. Посилилась трансформація речовинно-енерго-інформаційних потоків як усередині меліоративної системи, так і від системи до суміжних ландшафтних комплексів.

Особливої актуальності ці проблеми набули на етапі завершення адміністративно-господарської реформи в Україні й масштабної агресії з боку Росії, оскільки раціональне природокористування і збереження довкілля є найважливішими чинниками динамічного розвитку економіки, задоволення соціальних потреб, запобігання зниженню рівня життя і подальшої депопуляції населення в умовах вичерпання ресурсів та погіршення екологічного стану навколишнього середовища. В Україні, де склалися

несприятливі умови переходу до сталого розвитку суспільства, проблеми раціонального природокористування потрібно починати розглядати не з регіонального рівня, а локального, тобто з кожного адміністративного району, чи взагалі, територіальної громади (ТГ), що наразі відноситься до рівня актуальних питань організації збалансованого природокористування та подальшого вдосконалення теорії й методики антропогенного ландшафтознавства.

Представлена робота є ґрунтовним ландшафтознавчим аналізом функціонування, сучасного стану та реконструкції Трубиської водогосподарської ландшафтно-технічної системи.

Виходячи з поставленої мети дослідження, Софія Костянтинівна успішно розв'язала завдання, які відзначаються новизною.

Дисертаційне дослідження тісно пов'язане з науково-дослідною темою кафедри географії природничо-географічного факультету – «Регіональне антропогенне ландшафтознавство: теорія і практика» (2017–2021 рр.) та є частиною загально університетської наукової теми «Збереження навколишнього середовища (довкілля) та сталий розвиток» Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Мета кваліфікаційної наукової роботи С.К. Мізіної цілком узгоджена з темою дослідження, а зазначені і розв'язані завдання: обґрунтувати поняття «водогосподарська ландшафтно-технічна система»; здійснити аналіз особливостей природи і ландшафтів басейну річки Трубіж, його заселення та господарського освоєння; дослідити динаміку розвитку Трубиської водогосподарської ландшафтно-технічної системи; обґрунтувати напрями раціонального використання й охорони Трубиської водогосподарської ландшафтно-технічної системи, відповідають меті повністю.

Об'єкт і предмет дослідження загалом співвідносяться один з одним.

Методологічну основу дослідження Трубиської водогосподарської ландшафтно-технічної системи становлять закони діалектики, системний підхід, положення сучасного антропогенного ландшафтознавства, геоекології, біогеографії, геоботаніки, використано широкий спектр загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціальних методів антропогенного ландшафтознавства: системного аналізу; статистичний; історико-ландшафтознавчий; аерографічний; кінцевих результатів; ГІС-метод.

Наукова новизна роботи полягає: в обґрунтуванні суті поняття «водогосподарська ландшафтно-технічна система»; дослідженні просторово-часових особливостей та виділення етапів формування Трубиської водогосподарської ландшафтно-технічної системи; розробці картосхем сучасного стану геокомпонентів і ландшафтних комплексів району

дослідження, землекористування, парадинамічної антропогенної ландшафтно-технічної системи «Трубізька водогосподарська ландшафтно-технічна система – прилегле Лісополе», негативних водогосподарських мікроосередків, природно-заповідного фонду, оптимізаційних заходів.

Удосконалено: теоретико-методологічні аспекти дослідження водогосподарських ландшафтно-технічних систем; напрями раціонального використання та поліпшення стану Трубізької водогосподарської ландшафтно-технічної системи.

Подальшого розвитку набули концепція водогосподарських ландшафтно-технічних систем та методичні підходи дослідження водогосподарських ландшафтно-технічних систем.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування опрацьованих теоретичних підходів дослідження регіональних осушувально-зволожувальних ландшафтно-технічних систем в інших регіонах України. Дослідження дали змогу виявити сучасний стан Трубізької водогосподарської ландшафтно-технічної системи та розробити напрями її реконструкції та охорони у майбутньому.

Особистий внесок здобувача у реалізацію зазначеної мети і завдань відповідно теми роботи значний. Апробація основних результатів дисертаційного дослідження здійснювалася упродовж 2019-2022 рр. (участь здобувача у роботі конференцій різного рівня, наукових семінарах, публікаціях матеріалів у зарубіжних та вітчизняних фахових виданнях).

Заслуговує на увагу перший розділ дисертації – «Теоретико-методичні засади дослідження водогосподарських ландшафтно-технічних систем», в якому визначено місце досліджень *водогосподарських ландшафтно-технічних систем* у студіях антропогенного ландшафтознавства, обґрунтовано наукові засади пізнання водогосподарських ландшафтно-технічних систем, сформульовано методологічні засади й методи досліджень, окреслено їхні міждисциплінарні зв'язки та поняттєво-термінологічний апарат, визначено етапи дослідження водогосподарської ландшафтно-технічної системи басейну річки Трубіж.

У другому розділі дисертації – «Природно-ресурсний потенціал басейну річки Трубіж» окреслено фізико-географічні умови басейну Трубіжу, розглядається ландшафтна структура досліджуваної території, регіональні природні відмінності, господарське освоєння території.

Загалом, Софія Костянтинівна зазначає, що басейн річки Трубіж характеризується специфічними природними умовами, зумовленими низкою причин, серед яких фізико-географічне положення, геолого-геоморфологічна будова, клімат, гідрологічні особливості тощо. Станом на поч. XXI ст.

територія басейну Трубіжу характеризується високою трансформацією натуральних ландшафтних комплексів в антропогенні.

Вагоме місце у формуванні наукових засад пом'якшення антропогенного навантаження на р. Трубіж та її басейн для реальної розробки регіональних планів та проектів з раціонального природокористування належить ландшафтознавчому аналізу як інструменту геоекологічного обґрунтування перспектив природокористування.

Третій розділ «Конструктивно-географічний аналіз водогосподарської ландшафтно-технічної системи басейну річки Трубіж» є аналітичним за змістом й дозволяє ознайомитись з формуванням, функціонуванням і занепадом Трубізької водогосподарської ландшафтно-технічної системи, Трубізькою водогосподарською ландшафтно-технічною системою, як чинником активізації басейнових парадинамічних зв'язків, несприятливими мікроосередковими процесами, зумовлені функціонуванням досліджуваної водогосподарської ландшафтно-технічної системи.

Цінність четвертого розділу полягає в окресленні суті і принципів оптимізації та раціонального використання Трубізької водогосподарської ландшафтно-технічної системи. Проаналізовані пропозиції реконструкції Трубізької водогосподарської ландшафтно-технічної системи, розглянуті заповідні території і об'єкти, спрогнозовано розвиток Трубізької водогосподарської ландшафтно-технічної системи на період до 2030 року.

Висновки є цілком аргументованими та узагальнюють проведення наукового дослідження.

Основні положення дисертаційної роботи не викликають заперечення. Їх вірогідність була забезпечена системним аналізом теоретичного та емпіричного матеріалу, методологічно-методичною позицією автора. Разом із тим, по суті роботи, можна висунути окремі зауваження та питання до Софії Костянтинівни Мізіної.

1. Доцільно було б детальніше обґрунтувати унікальність території дослідження, зважаючи на тему дисертаційної роботи.

2. У п. 2.3 «Господарське освоєння басейну р. Трубіж: просторово-часовий аналіз» розглянуто 7 етапів господарського освоєння басейну Трубіжу і виділено *Етап початкової зміни ландшафтно-структури річища і басейну Трубіжу (кін. XIX – поч. XX ст.)*. Проте, характеризуючи попередній етап, автором зазначено: «XVIII ст. характеризується активною забудовою річища Трубіжу греблями та водяними млинами. ... у 1806 році в Переяслав-Хмельницьку (нині Переяслав) налічувалося вісім водяних млинів та 30 вітряків. У XIX ст. на річищі Трубіжу збільшується кількість мостів та паромних переправ...»

Імовірно, початкова зміна ландшафтної структури річища і басейну Трубіжу розпочалась раніше кін. XIX ст.

3. У п. 2.1. «Специфіка природних умов басейну Трубіжу» представлені картосхеми гідрографічного районування території України (рис.2.1.), геологічної будови території басейну Трубіжу (рис. 2.2.) з доповненнями автора.

Які доповнення були зроблені?

4. На ст. 58 запропонована кліматична характеристика території дослідження з посиланням [127] на Енциклопедію Сучасної України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. Т. 7.

З метою розкриття сучасних фізико-географічних умов території дослідження, а саме кліматичних, варто враховувати перехід (березень-травень 2021 р) на нові затверджені кліматичні норми.

5. На рис. 3.3. «Схема Трубізької осушувально-зволожувальної ландшафтно-технічної системи» вказані натурні ділянки.

Варто було б обґрунтувати їх обрання.

6. На ст.110 зазначено: «У результаті проведення польових досліджень у межах натурних ділянок Трубізької водогосподарської ландшафтно-технічної системи виявлено різноманітні види деструктивних та несприятливих процесів.»

Чи відрізняються деструктивні та несприятливі процеси у межах кожної із виділених ділянок?

7. На ст. 100 зазначено: «У басейні Трубіжу інтенсивність площинного змиву на розораних схилах у середньому становить 17,5 т/га за рік.»

Не вказано яким чином отримано показник.

8. У п. 3.2. зазначено: «Формування термічних антропогенних парадиаметричних зв'язків зумовлено різницею середньої температури повітря між розораними вододільними територіями і меліорованими річище-заплавними.»

Чи виконувались автором мікрокліматичні спостереження стосовно визначення середніх температур на вододільних та річище-заплавних територіях?

Ознайомлення з дисертацією виявило, що у тексті зустрічаються окремі технічні, стилістичні, мовні та граматичні помилки.

Однак, вказані недоліки не зменшують позитивне враження про роботу і не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження, а можуть бути враховані у подальших напрацюваннях над поставленим науковим питанням. Вони не впливають на загальну оцінку виконаної роботи, яка є самостійним,

цілісним, оригінальним і завершеним результатом наукового пошуку здобувача.

Загальний висновок: дисертація «Трубізька водогосподарська ландшафтно-технічна система», виконана на належному науково-теоретичному і практичному рівнях, відповідає за змістом та оформленням сучасним вимогам такого типу робіт, а її автор, Мізіна Софія Костянтинівна, за умов успішного захисту, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 103 Науки про Землю.

12 жовтня 2023 р

Офіційний опонент:

кандидат географічних наук, доцент
кафедри географії та методики її навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини



Олексій СИТНИК

Підпис офіційного опонента
Ситника О.І. засвідчую

Т.в.о. ректора Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини,
доктор педагогічних наук, професор



Андрій ГЕДЗИК